

Postverkeer van Franse kabeljauwvaarders via *Société des Œuvres de Mer* 1895 - 1939

LUC SELIS

Inleiding

De levens- en werkomstandigheden welke de Franse kabeljauwvaarders op de vissersschepen dienden te ondergaan, gedurende een continu verblijf op 8 tot 9 maanden op zee in de Noord-Atlantische wateren, waren allesbehalve rooskleurig. Naast ziekte, arbeidsongevallen en overlijdens waren er ook problemen met alcoholmisbruik en zedenverwildering. Om hier enigszins wat verbetering in te brengen werd in 1894 in Frankrijk de organisatie **Société des Œuvres de Mer** (Vereniging van de Werken van de Zee) opgericht. Deze organisatie met katholiek-religieuze achtergrond liet, na een grote fondsenwerving, vanaf 1896 hospitaalschepen bouwen die de Franse kabeljauwvloot vergezelden naar de visgebieden in de Noord-Atlantische wateren, vooral rond Newfoundland, IJsland en Groenland.

Daarnaast werden kleine hospitalen en gasthuizen (**Foyers des Marins** en **Maisons de Famille**) gebouwd op de kust van Saint-Pierre & Miquelon en IJsland. Bedoeling was dat vissers daar konden herstellen van ziekte en verwondingen en tevens af en toe een beetje rust kregen in een meer comfortabele omgeving dan in de kleine, vochtige en stinkende slaapbritsen op de vissersschepen.

Zowel de hospitaalschepen als de Foyers des Marins werden gebruikt als uitwisselingskantoren voor post tussen de vissersvloot en het thuisfront. In de periode 1897 tot 1919 werden volgens de archieven van de organisatie niet minder dan **537.000** brieven behandeld. Een enorme hoeveelheid, verbazingwekkend als men weet dat slechts enkele tientallen van deze brieven bewaard gebleven zijn.

Een mogelijke verklaring ligt in het feit dat de bewaaromstandigheden van brieven in de vochtige en beschimmelde slaappleatsen aan boord gecombineerd met de ongeletterdheid van veel vissers geen ideale omstandigheden waren om brieven te bewaren.

Hieronder een chronologisch overzicht van deze zeldzame poststukken uit de periode 1895-1939. Alle getoonde stukken zijn eigendom van de auteur en maken deel uit van de collectie "La Grande Pêche".

De hospitaalschepen

Les Œuvres de Mer liet in totaal zeven hospitaalschepen bouwen in de periode van 1896 tot 1935.

Naam van het schip	Periode van gebruik	Naam van het schip	Periode van gebruik
Saint-Pierre (I)	20.4.1896 – 30.5.1896	Notre-Dame de la Mer	1910 - 1913
Saint-Paul	1897 – 4.4.1899	Sainte-Jehanne	1914 - 1921
Saint-Pierre (II)	1898 - 1905	Sainte-Jeanne d'Arc	1921 - 1933
Saint-François d'Assise	1901 - 1914	Saint-Yves	1935 – 1939

Saint-Pierre (I)

Het allereerste schip, de Saint-Pierre (I), een driemaster-zeilschip van 37 meter, werd te water gelaten op 16 maart 1896 te St-Servan (bij St-Malo). Naast de klassieke bemanning waren een dokter, verplegers en een aalmoezenier aan boord. Het schip zou echter een zeer kort bestaan kennen. Na de eerste reis naar St. Pierre & Miquelon liep het op 30 mei 1896 op de klippen van Cap St-Marie, Newfoundland. De opvarenden konden veilig aan land geraken, maar het schip ging volledig verloren, amper 10 weken na zijn tewaterlating.

De enig gekende brief, ontvangen op zee door het hospitaalschip Saint-Pierre(I) tijdens zijn korte bestaan in 1896. Aan land gebracht te St-Pierre & Miquelon en vandaar, gefrankeerd met het brieftarief van 25 ct, verstuurd op 15 april 1896 naar Pordic, een kleine vissershaven op de Franse noordkust, bij Saint-Brieuc. Rechtsboven het vignet van de hospitaalschepen van Les Œuvres de Mer.

Saint-Paul

Na het tragische en vooral snelle verlies van haar eerste schip organiseerde de organisatie een nieuwe grote fondsenwerving via een obligatielening.

Deze werd zo snel en meervoudig onderschreven dat beslist werd twee nieuwe schepen gelijktijdig te laten bouwen, volgens hetzelfde plan als het verloren gegane schip. Het ene werd gedoopt Saint-Paul en zou vooral ingezet worden in de wateren rond IJsland, het andere kreeg de naam Saint-Pierre (II), als opvolger van het in 1896 verloren schip en werd ingezet bij Newfoundland vanaf het voorjaar 1897.

Net als van de Saint-Pierre (I) is ook van de Saint-Paul slechts één brief gekend. Aan land gebracht in juli 1897, gefrankeerd met 25 ct als brieftarief en verzonden naar Erquy, een kleine Franse vissershaven 20 km ten westen van Saint-Malo. Ook deze brief met vignet van de organisatie.

Op 2 mei 1897 werd de Saint-Paul in de baai van Reykjavik op de rosten geworpen waarbij de romp zwaar beschadigd werd. Het schip kon echter nog naar Frankrijk terugkeren en werd daar hersteld. Op 4 april 1898, tijdens de volgende campagne, viel het opnieuw ten prooi van de rotsen, nu bij Cap Portland (noordoostkust van Newfoundland). Deze maal ging het schip helaas helemaal verloren, de bemanning wist zich gelukkig te redden.

Saint-Pierre (II)

De aanduiding (I) en (II) is alleen bijgevoegd om het onderscheid te maken tussen het eerste, verloren gegane schip (I), met dezelfde naam als zijn iets succesvollere opvolger (II). Tijdens de eerste campagne in het voorjaar van 1897 kwam de Saint-Pierre (II) in Newfoundland bij hevige mist in aanvaring met een vissersboot uit Saint-Malo. Ondanks behoorlijke schade kon het hospitaalschip haar werk voortzetten. In 1905 werd het schip uit dienst genomen en verkocht omdat de komst van stoom- en motorschepen de hanteerbaarheid van zeilboten ver overklaste.

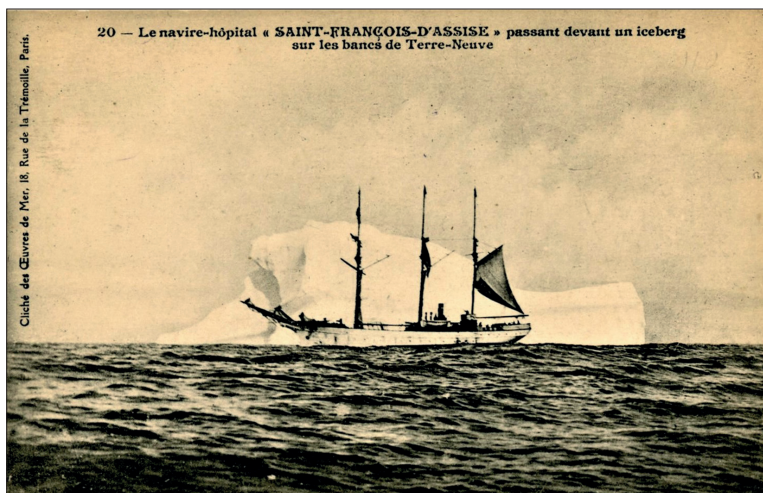
Postwaardestuk van St. Pierre & Miquelon aan land gebracht te St-Pierre door het hospitaalschip Saint-Pierre (II), gefrankeerd verzonden naar Frankrijk (9 juni 1899). Linksboven twee-lijnen herkomststempel van het hospitaalschip, vignet van de organisatie naast de zegel.

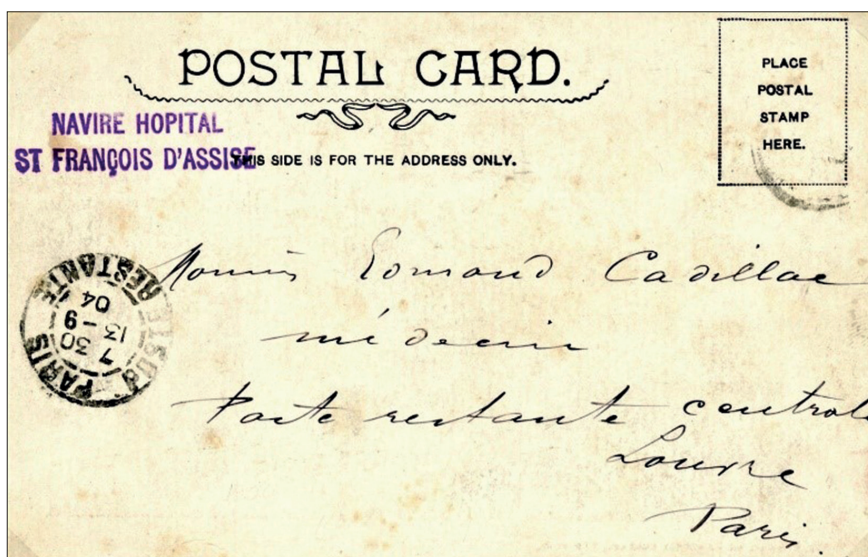
IJslandse briefkaart aan land gebracht in Kolfreyjustaður (een onogelijk klein gehucht in de baai van Fáskrúðsfjörður, oostkust van IJsland) door het hospitaalschip Saint-Pierre (II), gefrankeerd verzonden naar Frankrijk. Tarief 10 Aur (1 Aur te veel wegens ontbreken van een 2 Aur-zegel). Enig gekend poststuk van dit hospitaalschip uit de IJslandse wateren, gezien dit schip normaal rond Newfoundland actief was. Zelfde herkomststempel linksboven als op voorgaande kaart.

Saint-François-d'Assise

Na het verlies van twee van haar drie schepen werd een balans opgemaakt van de behaalde resultaten. In de eerste drie jaar werden 930 schepen bijgestaan, 88 zieken gedurende lange tijd verpleegd aan boord, duizenden consultaties verricht door de dokters, 35 schipbreukelingen gered en meer dan **17.000 brieven** uitgedeeld en verzonden. Deze successen volstonen voor de organisatie om een nieuw schip te laten bouwen: de Saint-François-d'Assise, hun eerste stoomschip dat in 1901 in de vaart kwam.

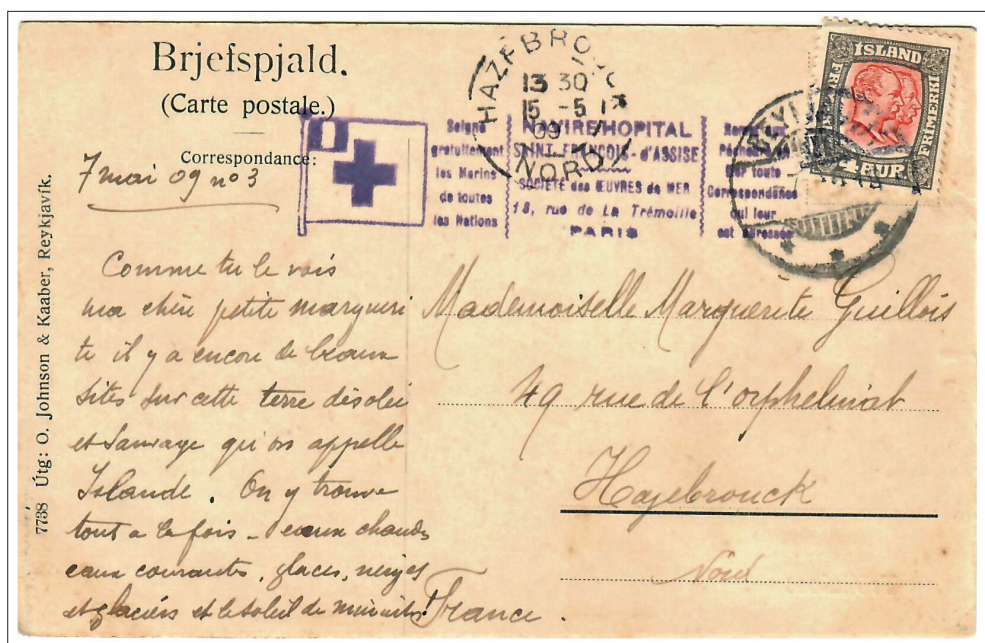
Prentbriefkaart, uitgegeven door Les Œuvres de Mer met het hospitaalschip Saint-François d'Assise (1901-1914) bij een ijsberg op de Grand Banc van Newfoundland

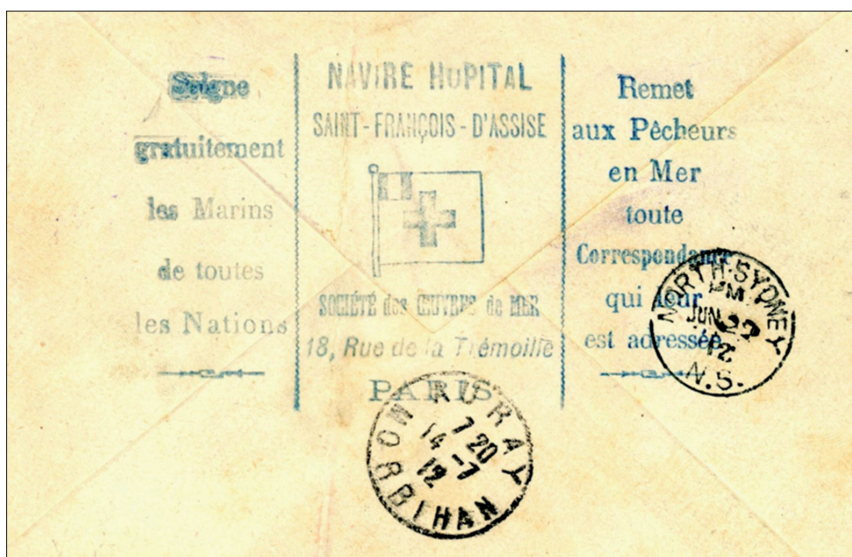
Briefkaart op zee ontvangen op het hospitaalschip Saint-François d'Assise, ongefrankeerd naar een Poste-Restante adres in Frankrijk, aangekomen te Parijs op 13.9.1904. Taxatie 20 ct op rugzijde. Paarse dubbellijn-stempel van het schip linksboven.

1910. Prentbriefkaart met het visserschip Gardenia uit Paimpol dat wegvaart van het hospitaalschip Saint-François d'Assise, na uitwisselen van post en zieken, te Patreksfjörður (NW IJsland). Grote blauwe dubbelcirkel-stempel van de organisatie Les Œuvres de Mer. Ongefrankeerd verstuurd, niet getaxeerd (waarschijnlijk met privaatschip naar Frankrijk gebracht).

Prentbriefkaart, door het hospitaalschip Saint-François-d'Assise aan land gebracht te Reykjavik op 7 mei 1909. Gefrankeerd met 4 Aur, en verzonden naar Hazebroeck (noordoost Frankrijk, bij de Belgische grens met Watou). Kleine paarse stempel van het hospitaalschip, gekend op slechts twee poststukken.

Brief op zee in ontvangst genomen door het hospitaalschip Saint-François d'Assise gefrankeerd met 15 ct (zegels van St. Pierre & Miquelon, tarief 1.5.1878), gepost in North Sydney (Nova Scotia) op 22.6.1912 en in Frankrijk aangekomen te AURAY op 14.7.1912. Op de rugzijde, grote blauwe stempel van het hospitaalschip met tekst: **Soigne gratuitement les Marins de toutes les Nations / Remet aux Pêcheurs en Mer toute Correspondance qui leur est adressée.** (Verzorgt gratis zeelieden van alle landen / Bezorgt aan de vissers op zee alle correspondentie aan hen gericht). Van dit hospitaalschip zijn slechts vier poststukken gekend.

Notre-Dame de la Mer

In 1910 schonk een aantal reders een grote stoomtrawler (ex Occident) aan Les Œuvres de Mer. Het werd omgebouwd tot een modern hospitaalschip en zou meer en meer de taken van zijn verouderende voorganger overnemen. In 1914 werd het ingelijfd door de Franse marine als militair hospitaalschip. Na de oorlog werd het schip in 1920 verkocht omdat de organisatie onvoldoende fondsen had om het weer helemaal operationeel te maken. Het schip opereerde in de wateren rond IJsland.

Prentbriefkaart uitgegeven door LES ŒUVRES DE MER: het hospitaalschip NOTRE-DAME DE LA MER (1911-1914) voor de kust van IJsland, bij het verlaten van Reykjavik.

Brief afgegeven aan het hospitaalschip Notre-Dame de la Mer, gefrankeerd met (ongeldige) Franse zegel, IJslandse T-stempel geplaatst in Reykjavik op 4.5.1912. Per boot naar BLYTH (noordoost Engeland), bij aankomst lijnstempel Ship Letter Blyth Northumberland 14.5.1912, naar Frankrijk 18.5.1912. Getaxeerd met 50 ct, het dubbele van het ontbrekend briefport van 25 ct.

Grote blauwe stempel op de rug van de brief, met de naam van het hospitaalschip. Slechts twee brieven gekend met de stempel van dit hospitaalschip.

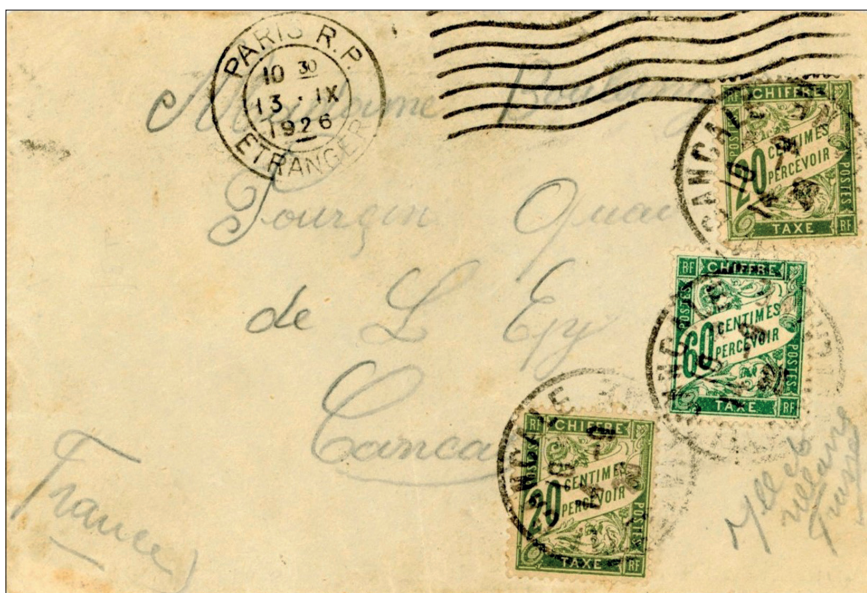
Sainte-Jehanne

Gebouwd in 1913 werd het ingezet als hospitaalschip in de wateren rond Newfoundland vanaf het voorjaar van 1914. Zodra de oorlog uitbrak werd het opgeëist door de Franse marine en omgebouwd tot een patrouilleschip dat op 30 maart 1915 een Duitse onderzeeër (U15) tot zinken bracht.

Prentbriefkaart uitgegeven door Les Œuvres de Mer: Hospitaalschip Sainte Jehanne (1914-1920)

Na Wereldoorlog I werd het schip gemoderniseerd en werd het in 1921 herdoopt tot **Sainte-Jeanne-d'Arc**.

Brief op zee ontvangen door hospitaalschip Sainte-Jeanne-d'Arc, gepost te St Pierre & Miquelon op 5.6.1926 naar Frankrijk, aankomst 13.9.1926. Getaxeerd als ongefrankeerde brief (2 maal 50 ct). Ondanks dat het schip reeds 5 jaar onder zijn nieuwe naam opereerde draagt de brief op de rugzijde de paarse stempel met de oude benaming van het schip, Ste-Jéhanne. Dit is de enig gekende brief met deze stempel.

Sainte-Jeanne-d'Arc

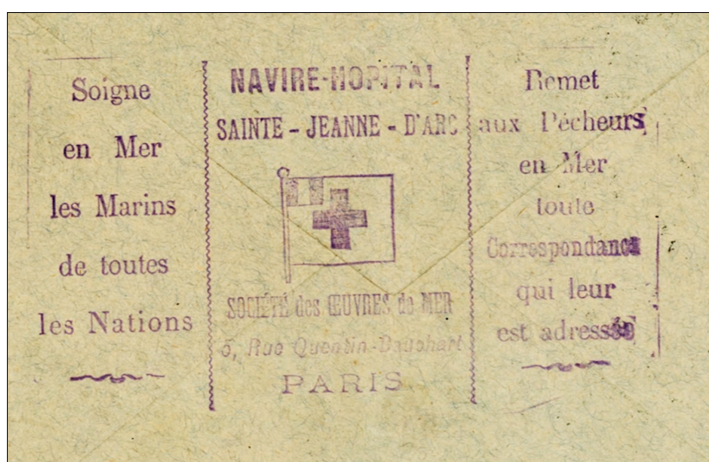
De Sainte-Jeanne-d'Arc werd in dienst genomen tijdens de campagne van 1921. Naast haar taak als hospitaalschip leverde het ook een grote bijdrage aan het in kaart brengen van de visgebieden van Newfoundland, onder leiding van Marine-bioloog Bauge. Het schip bleef in dienst tot 1933 en was het eerste hospitaalschip uitgerust met een draadloze telegraaf waardoor het ook telegrammen kon verwerken, waaronder Ocean Letters (een andere collectie van de auteur).

Prentbriefkaart uitgegeven door Les Œuvres de Mer: Sainte-Jeanne-d'Arc (1921-1933), nieuwe naam voor het hospitaalschip Ste-Jéhanne (Bretons vervangen door Frans)

Brief op zee ontvangen door hospitaalschip Sainte-Jeanne-d'Arc, gepost te St Pierre & Miquelon op 5.6.1923 naar Frankrijk, aankomst 19.6.1923. 25 ct brieftarief. De tekst op de rugzijde vermeldt nog steeds de gratis verzorging van zeelieden...

Brief op zee ontvangen door hospitaalschip Sainte-Jeanne-d'Arc, gepost te St. Pierre & Miquelon op 27.6.1927 naar Frankrijk, aankomst 24.7.1927. De tekst op rugzijde: Soigne en Mer Vermeld werd niet langer dat dit gratis gebeurde, de dienst werd betalend vanaf 1924.

Saint-Yves

Na het verdwijnen van de Sainte-Jeanne-d'Arc wou de organisatie niet meer verder gaan met het in de vaart houden van hospitaalschepen. De aanhoudende vragen van de rederijen en het feit dat die opnieuw een vissersboot schonken, ditmaal een Groenlandvaarder (ex Willy Fursy, gebouwd in 1929 te Gravelines) was aanleiding voor de organisatie om hun werkzaamheden toch maar verder te zetten. De trawler werd omgebouwd tot volwaardig hospitaalschip en kwam in de vaart tijdens de campagne van 1935. Bij het uitbreken van de oorlog in september 1939 werden alle activiteiten gestaakt ... om nooit meer hernomen te worden.

Prentbriefkaart uitgegeven door Les Œuvres de Mer: Le Saint-Yves (1935-1939) voor de kust van Groenland.

Ongefrankeerde brief, ontvangen op zee, door hospitaalschip Saint-Yves, aangekomen te Havre- Graville op 21.7.1935. Getaxeerd bij aankomst met 1 Fr, het dubbele van het ontbrekende port. Slechts drie brieven gekend met Navire d'Assistance Saint-Yves met RECEUEILLI EN MER (=ontvangen op zee).

Gefrankeerde brief, ontvangen op zee, door hospitaalschip Saint-Yves, meegegeven met een ander schip, gepost in Lissabon (Franse zegel was ongeldig in Portugal), aangekomen te Cancale op 5.6.1936. Getaxeerd met 1 Fr, dubbel van het ontbrekend port. Tweede gekende brief.

Ongefrankeerde brief, ontvangen op zee, door hospitaalschip SAINT-YVES, doorgegeven aan pakketboot, aangekomen Cancale 1938. Navire Hopital "Saint-Yves" (ander type). Derde en laatste gekende brief met RECEUILLI EN MER van het hospitaalschip Saint-Yves.

France

Naast de zeven hospitaalschepen van Les Œuvres de Mer was er in de wateren rond IJsland nog één ander Frans hospitaalschip actief. De maatschappij **Société des Hôpitaux Français d'Islande** bracht in 1910 een klein schip **France** in de vaart ter assistentie van de Franse vissers. Helaas was het kleine bootje niet bestand tegen het ruwe weer rond IJsland en was het een jaar later reeds verdwenen.

Prentbriefkaart met foto van het hospitaalschip *France*, verstuurd uit Reykjavik op 9 juli 1910 naar Plourivo (bij St-Brieuc). Gefrankeerd met 10 Aur, tarief voor briefkaart in internationale dienst. Interessante tekst onder de zegel: "We zullen jullie vertellen van onze yachting in IJsland aan boord van dit schip".

Brief ontvangen op zee door het hospitaalschip *France* en aan land gebracht in de haven van Eskifjörður (oostkust van IJsland) op 12 juli 1910. Zie ook volgende pagima.

Brief ontvangen op zee door het hospitaalschip France en aan land gebracht in de haven van Eskifjörður (oostkust van IJsland) op 12 juli 1910. IJslandse T-stempel en ongefrankeerd verzonden via Bergen 19 VII 1910, naar Ploubazlanec (bij Paimpol). Bij aankomst getaxeerd met 50 ct, het dubbele van het ontbrekende port. (Bijgewerkte) stempel van het schip op de rugzijde van de brief. Enige twee gekende documenten van dit hospitaalschip.

Maison des Œuvres de Mer

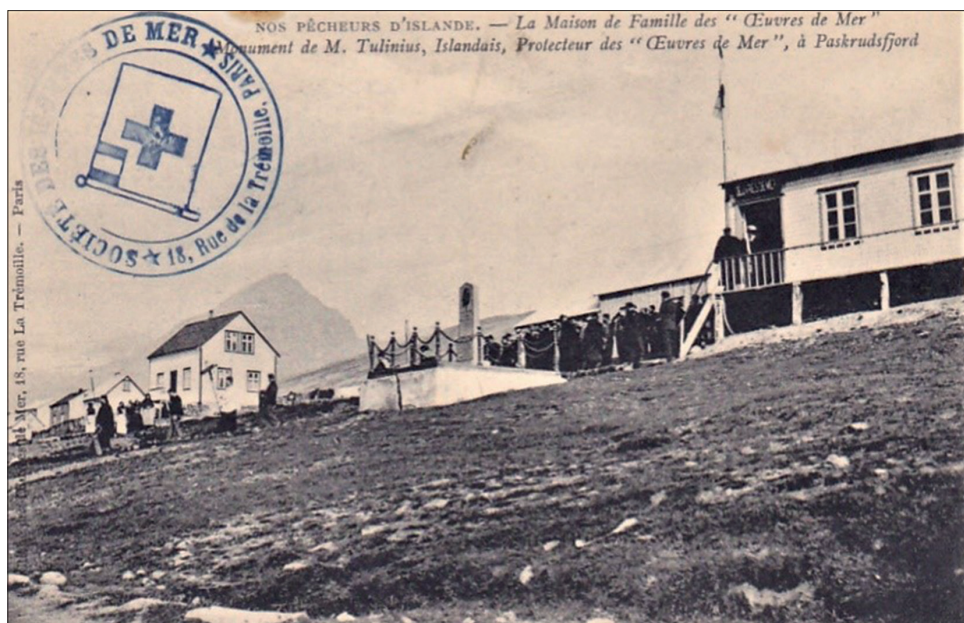
Naast de hospitaalschepen bouwde de organisatie Société des Œuvres de Mer in de visgebieden ook twee *Maisons de Famille*, ook nog *Foyer Des Marins* genoemd. Het eerste werd in 1895 gebouwd te Saint-Pierre (hoofdstad van Saint-Pierre & Miquelon), het tweede te Fáskrúðsfjörður, een vissershaventje op de oostkust van IJsland. In beide locaties waren aalmoezeniers aanwezig die de vissers hielpen bij het lezen en schrijven van hun brieven.

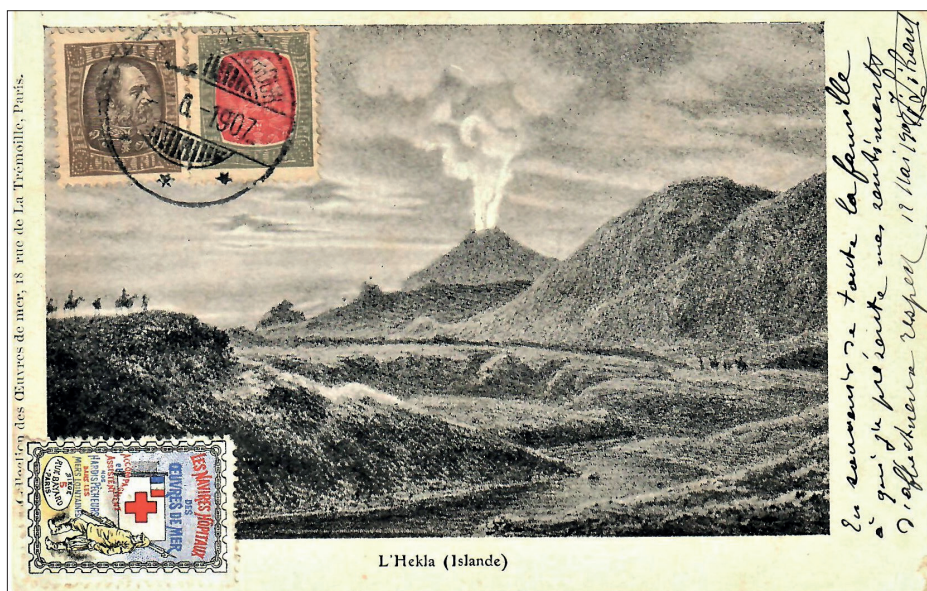
Detail van een prentbriefkaart met binnenzicht van het Maison de Famille te St-Pierre waar de aalmoezenier (links) brieven schrijft en leest voor de veelal ongeletterde vissers.

Briefomslag uitgedeeld in Maison Des Oeuvres de Mer (Foyer des Marins) in SP&M, afgegeven aan hospitaalschip St-Pierre II, gefrankeerd bij aankomst in St-Servan (Frankrijk) op 26.9.1901 (15 ct, tarief van 1.5.1878) verzonden naar Matignon.

Maison des Marins en hospitaal van Œuvres de Mer te Fáskrúðsfjörður, oostkust van IJsland

Prentbriefkaart geschreven door Abt Silvent, geestelijk directeur van het zeemanshuis te Fáskrúðsfjörður, naar familie in Lyon, Frankrijk. Gefrankeerd met 10 Aur (equivalent van 10 ct). Met de driemaster Olaf Peterson naar Kopenhagen gebracht en daar doorgestuurd naar Frankrijk.

Bibliografie

- LOTURE, Robert de, *Histoire De La Grande Pêche*, Editions l'Ancre de Marine, 1994
- DARRIEUS, Amiral Henri, *L'Œuf des Mers*, Editions l'Ancre de Marine, 1990
- MARTIN, Lionel, *Forcats de l'Océan*, Editions Hermé, 1986
- GROSSETETE, Abbé, *La Grande Pêche*, Editions l'Ancre de Marine, 1988
- BERGIER, Joseph, *La Grande Pêche*, Les Feuilles Marcophiles, 1992
- MELIS, Jean-Pierre, *Les Goélettes Flamandes à Islande*, Editions Chasse-Marée, 2006
- BERGIER/POTHION, Poste Maritime Préphilatélique, Les Feuilles Marcophiles, 1990
- LANGLOIS/SALLES/PARLANGE et autres, *Le Courrier de la Grande Pêche*, La Documentation Philatélique, 1959
- LOTI, Pierre, *Pêcheur d'Islande*, 1886
- PRIGENT, Guy, *Mémoire de la pêche*, Apogée, Rennes 2007
- QUERRE, Christian, *La grande aventure des Terre-Neuvas de Saint-Brieuc*, Editions Dahin, 1998
- QUERRE, Christian - LERIBAU, Philippe, *Souvenirs de Binic (1900-1960)*, Editions Dahin, 2004
- LLOYDS Ships Register, archives